

of education proceeds from the fact, that a child is a part of living nature. Child's genotype, which is a part on nation's genetic pool, is adapted to the nature typical for Ukrainians' ethnic territory. Ukrainian national psychology, character, view of the world appeared under conditions of the nature which stipulated our nation's specific character. As can be seen, Ukrainian child-knowledge is deepening its experience in nature correspondent forms and methods of education of preschool children. The role of nature accordance as educational process and the role of the nature in national pedagogy are significant. The nature accordance principle which postulates building educational process taking into account age and individual peculiarities of a child dominates in national pedagogy. Thus, nature accordance principle typical for children's nature should be determining in learning and education.

Keywords: nature accordance principle, Ukrainian folk pedagogy, folk child-knowledge, national education, national system of education.

Подано до редакції 22.05.14

УДК: 378.22 : 316.477

Н. О. Гончарова

ПРОЕКТУВАННЯ КАР'ЄРИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті акцентується увага на проблемі проектування професійної кар'єри студентами педагогічного вишу. Проаналізовано теоретичні підходи до психологічних особливостей проектування у студентському віці. Розглянуто процес проектування як детермінуючий фактор професійної підготовки майбутнього учителя. Обговорюється необхідність психологічного та організаційного супроводу кар'єри майбутніх фахівців.

Ключові слова: кар'єра, проектування кар'єри, розвиток кар'єри, кар'єрні орієнтації, професійна підготовка, конкурентоздатність, професійне становлення, майбутні учителі.

Постановка проблеми дослідження. На сучасному етапі розбудови Української держави, в умовах становлення економіки ринок праці зазнає стрімких змін. Одні з професій втрачають свою актуальність, а необхідність підготовки значної кількості фахівців з інших спеціальностей щороку зростає. До таких професій належить і педагогічна. Проте, вимоги сучасного українського суспільства до підготовки педагогічних кадрів, їх необхідної кількості та якості професійних знань, рівня професійної компетентності містять низку суперечностей [4]. Професійна підготовка майбутніх учителів є однією з найбільш гострих проблем у системі вищої освіти. Студентство, як окрема група, є складовою частиною молоді, яка характеризується особливими умовами життя, побуту, праці, суспільною поведінкою, психологічними особливостями, ціннісними орієнтаціями. Студентство розглядається як соціальна структура, що засвідчує самостійне самовизначення особистості в обранні життєвої перспективи, та водночас, перед особистістю постають соціальні правила, вимоги і норми, які детермінуються як з боку мікросередовища (найближчого значимого оточення), так і макросередовищем (правила і обов'язки студента в системі вищого навчального закладу) [2].

Тому становлення майбутнього учителя в процесі підготовки у виші включає в себе не тільки набуття певних знань та навичок, а й формування професійно-орієнтованих установок, інтересів, ціннісних орієнтацій та спеціальних навичок, необхідних у подальшій роботі. Відбувається також соціалізація майбутнього фахівця, на

яку впливають властивості особистості і тісно пов'язаний з ними характер взаємодії із соціальним середовищем.

Таким чином, майбутні педагоги ще в період навчання у виші мають бути впевнені, що їх інтелектуальний та творчий потенціал буде затребуваний на ринку праці. У студентів повинні бути сформовані не тільки професійні знання та вміння, певні особистісні якості, такі як мобільність, готовність до змін, вміння швидко та ефективно адаптуватися до нових умов, а й також розвинуті професійна спрямованість, особистісна готовність діяти в умовах ринкової економіки [5]. Передбачення можливого ступеня досягнення будь-якої цілі, за умов певного способу дій, складає зміст процесу проектування як детермінуючого фактора професійної підготовки майбутнього учителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «проектування», яке склалося у тезаурусі психології праці та інженерній психології (Б.О. Душков, Б.О. Смірнов), визначається як процес створення проекту – прототипу, прообразу передбачуваного чи можливого об'єкта на основі виявлення загальних закономірностей та методів діяльності. Словосполучення «психологічне проектування» вперше прозвучало на XVIII Міжнародному психологічному конгресі (Москва, 1966) у доповіді М.І. Бобневої як нова мета та аспект інженерної психології [2]. Базові принципи соціального проектування глибоко аналізуються у зарубіжній філософії та соціології такими ученими як Е. Гуссерль, А. Шюц, П. Бергер, О. Хабермас, Т. Парсонс, Р. Мертон, П. Штомпка та інші [3].

Праці таких авторів як Г.А. Антонюк, Т.М. Дридзе, І.В. Котлярів, Ж.П. Тощенко присвячені прикладним аспектам проектування соціальних об'єктів та системам проектної діяльності. Вони визначають мету проектної діяльності, аналізують технологію соціального проектування [5].

В роботах І.В. Бестужева-Лади, В.І. Курбатова, П.Г. Щедровицького соціальне проектування аналізується як технологія управління різноманітними елементами соціальної дійсності, у тому числі й професійною кар'єрою [5]. Проектування кар'єри на сучасному етапі є актуальною проблемою дослідження у різних галузях знань, а саме: у політології (Р.Г. Григорян, Г.І. Дьомін); економіці (Н.В. Волкова, В.В. Гончаров, В.І. Курбатов); соціології (О.Б. Александрова, О.Я. Кибанов, Д.Ю. Чеботарьова); педагогії (Є.В. Кисельова, О.Л. Поминова, В.К. Шаповалов); психології (Є.О. Могильовкін, О.В. Москаленко, О.Г. Молл та інші).

За останній період в психології з'явилася низка робіт, присвячених вивченню психологічних аспектів професійної кар'єри. Так, запропонована інтерпретація психологічної сутності кар'єри (Є.О. Клімов, Є.О. Могильовкін, О.Г. Молл), проведені дослідження у сфері кар'єрних орієнтацій студентів (Ю.О. Бурмакова, О.О. Жданович, О.П. Терновська), кар'єрної готовності випускників вишу (О.С. Миронова-Тихомирова) та факторам кар'єрного зростання фахівця (Е.Ф. Зеєр, О.Г. Молл, О.В. Москаленко, М.С. Пряжников та ін.); можливості розвитку кар'єрних прагнень студентів на основі підвищення якості їх міжособистісних відносин (А.К. Канаматова) та ін. У межах нашого дослідження ми розділяємо розуміння процесу проектування кар'єри як індивідуальної траєкторії майбутнього педагога протягом його підготовки у вищому навчальному закладі і до реалізації себе у професійній діяльності як фахівця. Здатність до проектування, що розглядається у контексті саморозвитку, виступає як здатність до передбачення подій зовнішнього та внутрішнього життя, пов'язаних із вирішенням задач майбутньої діяльності та саморозвитку. Під час проектування особистість ставить себе у центр проекту, передбачає результати не тільки власної діяльності, але й себе у оновленій якості.

Нажаль проблема проектування кар'єри особистості педагога, у тому числі на етапі професійної підготовки фахівця, поки що не знайшла відповідного відображення у психології, тоді як саме проектування кар'єри особистості дозволяє [2]: визначити шляхи досягнення професійних цілей, враховуючи ймовірний характер майбутнього; удосконалити професійний розвиток особистості; виявити й скоригувати відповідність психічної організації студента з вимогами педагогічної діяльності, забезпечити досить надійну поведінку індивіда у конкретних і типових життєвих та професійних умовах, що визначає формування стійких рис особистості, професійно важливих для майбутнього виду діяльності. Професійне проектування особистості відображає особливості процесу вибору, визначення майбутньої професії, а також розвиток комплексу професійно важливих якостей, тобто процес формування

професіонала. Знання особливостей проектування кар'єри майбутнього педагога дозволить здійснити індивідуальний підхід до студентів і допоможе їм більш чітко визначитися у своєму професійному майбутньому. Здатність до професійного проектування починає формуватися на етапі вибору професії. Досить сильно впливає на розвиток даної здібності саме етап професійної підготовки, бо студентський «вік є сприятливим для формування здатності до проектування» (М.Ю. Красва, Л.В. Лежніна, І.Ю. Мохова, Л.О. Регуш, О.К. Черанева) [1, 138]. Отже, зважаючи на важливість досліджуваних питань, слід констатувати, що проблема професійного проектування особистості недостатньо розроблялася як у контексті вікової, так і педагогічної та соціальної психології.

Метою статті є теоретичне дослідження особливостей проектування кар'єри як детермінуючого фактора професійної підготовки майбутніх учителів. Психологія оптимального кар'єрного проектування майбутніх учителів як детермінанти їх професійної підготовки забезпечується такими завданнями як: формування уявлення у осіб, які обирають професію про об'єктивні та суб'єктивні чинники майбутньої діяльності; усвідомлення студентом власних психологічних особливостей та узгодженість їх із вимогами професійної діяльності; використання адекватних способів проектування успішності оволодіння професійною діяльністю. Ці групи завдань тісно пов'язані між собою. У їх вирішенні розкриваються суб'єктивні та об'єктивні фактори, що зумовлюють проектування кар'єри і можливості успішної самореалізації особистості у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період навчання у вищому навчальному закладі – це етап життєвого циклу, що завершує перехід до дорослості. На цьому етапі особистість приймає низку важливих рішень, які стосуються вибору місця професійної діяльності та створення сім'ї, стилю життя та конкретних завдань на майбутнє, корегування ціннісних орієнтацій у співвідношенні з новим дорослим статусом та новими життєвими планами. Вибір власної життєвої стратегії є необхідною складовою проектування кар'єри. Тому молодій людині необхідно саме під час навчання у виші визначити власні пріоритети [1].

Такі особливості студентського віку, як: становлення людини як суб'єкта власного розвитку (Б.Г. Ананьєв, І.С. Кон, Г.С. Костюк, С.Л. Рубінштейн, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко); актуалізація потреби в активному ставленні до себе (І.С. Кон, Ю.О. Миславський); активний пошук власної ідентичності (Е. Еріксон, Е. Берн); об'єктивне збільшення в житті молоді людини кількості складних життєвих ситуацій, які потребують подолання (Л.І. Анциферова); актуалізація потреби у набутті особистісної здатності до здійснення себе в нових для себе соціальних (і психологічних) умовах, переходом до яких визначається завершення навчання у вищому навчальному закладі і початок професійної діяльності в якості молодого фахівця, обумовлюють сприятливість даного вікового періоду в житті людини щодо розвитку здатності проектувати професійну кар'єру у напрямку

розширення можливостей особистості щодо реалізації активних форм у професійній підготовці [6]. Виходячи із характеристики етапу професійного шляху за Д. Сьюпером, на момент навчання у виші юнаки та дівчата намагаються визначитися у власних потребах, інтересах, здібностях, цінностях та можливостях. На основі самоаналізу студенти розглядають можливі варіанти професійної кар'єри. До кінця цього етапу майбутні фахівці підбирають професію, яка найбільше підходить, і починають у ній реалізовуватися [2]. Новий погляд на специфіку розвитку кар'єри майбутніх учителів на етапі їх професійної підготовки полягає у відношенні до неї як до динамічного проходження певних кар'єрних циклів, кожний з яких складається із міні-стадій професійного розвитку і супроводжується постійним процесом навчання. Виходячи з вищезазначеного, процесуальну сутність кар'єри майбутнього учителя можна розглядати у трьох аспектах: особистісному, соціальному та організаційному [3].

Особистісний аспект передбачає розгляд цього феномену з позицій самої особистості, розкриває особливості бачення кар'єри її діячем. Із цим пов'язане вираження суб'єктивної оцінки характеру протікання кар'єрного процесу, проміжних результатів розвитку кар'єри. У цьому випадку кар'єра є суб'єктивно усвідомленим судженням про своє трудове майбутнє, про очікувані шляхи самовираження та задоволеності працею.

Соціальний аспект визначається через уявлення про кар'єру з точки зору суспільства. По-перше, це вироблені у процесі розвитку суспільства кар'єрні напрямки, апробовані шляхи досягнення певних результатів у тій чи іншій сфері професійної діяльності, у тій чи іншій сфері суспільного життя. По-друге, це стійкі уявлення про характер руху цими шляхами, пов'язані із швидкістю, спрямованістю, траєкторією кар'єри, а також із відповідними методами та способами.

Організаційний аспект передбачає розуміння кар'єри як цілеспрямованого посадового та професійного зростання, поступового просування кар'єрними сходинками, зміни кваліфікаційних можливостей.

Означені підходи дозволяють визначати кар'єру майбутніх учителів не тільки як процес цілеспрямованого та послідовного професійного розвитку, зростання авторитету й статусу в соціальній та економічній сферах, що виявляється у просуванні ієрархічними кваліфікаційними сходинками, у підвищенні престижу в професійному середовищі, а також і як процес побудови цілісного образу себе у якості компетентного професіонала.

Нажаль сучасна система професійної підготовки не достатньо забезпечує можливості для кар'єрного зростання майбутніх учителів, тому що у ній [2]:

- відсутня цілеспрямована система професійного навчання кар'єри на різних етапах професійного розвитку;
- недостатньо розроблена система кадрової політики у освітніх закладах;
- не забезпечуються права педагогічних працівників різних рівнів кваліфікації на вибір

індивідуальної освітньої траєкторії у процесі побудови кар'єри та захищеності на всіх її етапах;

- не проводиться діагностика та відбір талановитих педагогічних працівників для навчання на курсах резерву керівних кадрів освітян;

- відсутня система комплексного супроводу становлення та проектування кар'єри учителя у процесі його професійної підготовки.

У результаті цього в учителів існує лише інтуїтивне уявлення про кар'єру, а студенти не володіють інформацією про можливості кар'єрного зростання у системі освіти. Найважливішим для забезпечення неперервності професійної кар'єри учителя є етап професійної підготовки: чим раніше людина починає замислюватися про те, чого вона бажає і чого чекає від своєї майбутньої професійної діяльності, тим успішніше проходить процес її професійного та кар'єрного зростання [1].

Однак, сучасні концепції та підходи стосовно дослідження професійної кар'єри недооцінюють значення даного етапу. Перевага надається аналізу розвитку кар'єри у процесі професійної діяльності та професійного самоудосконалення. На наш погляд, кар'єрне зростання обумовлено, в першу чергу, професійною підготовкою, бо саме в ній здійснюється кар'єроорієнтований розвиток студента, відбувається усвідомлення відповідності власних здібностей і можливостей обраній спеціальності, планується майбутня професійна діяльність. Саме в цей період формуються особистісно-професійні якості, необхідні для успішного становлення кар'єри: рис характеру, здібностей, кар'єрної готовності, кар'єрних орієнтацій та компетенцій [5]. Визначення професійного навчання стартовим етапом розвитку професійної кар'єри вимагає створення певних психологічних умов, детермінант, однією з яких є проектування та впровадження в освітній процес вищу моделі становлення кар'єри майбутнього учителя.

Так, С.В. Кутняк запропоновано наступні структурні елементи [3]: розробка основоположних принципів становлення кар'єри учителя на етапі професійного навчання; стартова діагностика системоутворюючих факторів, що сприяють успішному кар'єрному становленню майбутнього учителя; цілеспрямоване планування кар'єри, розробка кар'єрограм; проектування кар'єроутворюючого середовища вишу; моніторинг становлення професійної кар'єри студента у період навчання в освітньому закладі. Всі компоненти моделі взаємопов'язані і мають ієрархічну структуру, логіку, послідовність. У якості загальних вихідних положень, у яких визначаються основні вимоги до змісту та функціонування розробленої моделі, виступають наступні принципи [2]:

- *принцип відкритості* – адекватне сприйняття впливу соціуму та відповідна реакція на них власними змінами, постійне включення у структуру освітнього процесу нових елементів – нових видів діяльності, нових відносин, нового змісту професійної освіти і т.п.;

- *принцип додатковості* – проектування різноманітних, і навіть протилежних тенденцій у становленні

кар'єри – прагнення учителя забезпечити свій кар'єрний розвиток, можливості кар'єрної професіоналізації і т.п.;

- *принцип управління* – управління розвитком кар'єри здійснюється через створення умов, що забезпечують цей процес, який дозволяє керувати вибором напрямку кар'єрного зростання учителя.

Дотримання даних принципів дозволяє зробити процес становлення кар'єри майбутніх учителів більш рефлексивним, визначити необхідні умови для найбільш успішної її реалізації, здійснювати управління на будь-якому ієрархічному рівні і таким чином стимулювати прагнення студента до особистісного та кар'єрного зростання. Кар'єрне проектування виступає як максимальне розкриття і реалізація професійного потенціалу особистості в процесі проходження різних рівнів організаційної структури.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, проектування кар'єри майбутніх учителів є складним багатоаспектним явищем, що має психологічну основу і характеризується низкою факторів, серед яких пріоритетне значення мають специфіка професійної самооцінки, смислотвірчі орієнтації та особистісне самовідношення.

Структура кар'єрного проектування майбутніх учителів є складним багатоаспектним утворенням і зумовлю-

ється єдністю зовнішніх (об'єктивних) та внутрішніх (суб'єктивних) чинників. До перших належать умови життя майбутнього фахівця (соціальні, економічні, просторові тощо характеристики). Другими є особливості суб'єктів кар'єрного проектування (відношення до професії, усвідомлення її значимості). До таких особливостей належать їхні психофізичні, психосоціальні та когнітивні властивості.

Таким чином, характерною особливістю змісту та технології усіх структурних елементів процесуально-змістовної моделі проектування кар'єри майбутніх учителів у процесі професійної підготовки є їх спрямованість на створення можливостей та умов формування й розвитку кар'єрної готовності у межах обраної спеціальності; на розвиток особистісно-професійної компетентності, яка сприяє кар'єрному зростанню та реалізації кар'єрного потенціалу, успішному працеваштуванню та посадовому просуванню. Проте особливості проектування кар'єри у процесі професійної підготовки майбутніх учителів вимагають подальшого вивчення та вдосконалення з урахуванням вікових особливостей розвитку студентів та специфіки їх спрямованості на працю, і на основі цього розробки цілеспрямованої системи психологічного супроводу навчання майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности / К.А. Абульханова-Славская // Психология личности и образ жизни. – М.: Наука, 1987. – С.137-144.
2. Богдан Н.Н., Могилевкин Е.А. Технология карьеры: учеб. пособие / Н.Н. Богдан, Е.А. Могилевкин. – Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2003. – 156 с.
3. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
4. Максименко С.Д., Щербак Т.Д. Професійне становлення молодого вчителя: Навч. посібник / С.Д.

Максименко, Т.Д. Щербак. – Ужгород: Закарпаття, 1998. – 105 с.

5. Моргун В.Ф. Монистическая концепция многомерного развития личности: Аннотированный библиографический показатель с1984 по 1988 год / В.Ф. Моргун. – Полтава, 1989. – 56 с.

6. Рибалка В.В. Психологія професійного самовизначення для здорових старшокласників: Методичні рекомендації / В.В. Рибалка. – К.: ІПППО АПН України, 2004. – 24 с.

REFERENCES

1. Abulkhanova-Slavskaya, K. A. (1987). Zhiznennye perspektivy lichnosti [Personality's life prospects]. *Psikhologiya lichnosti i obraz zhizni – Psychology of personality and lifestyle*, (pp. 137-144). Moscow: Nauka [in Russian].
2. Bogdan, N. N. & Mogilevkin, Ye. A. (2003). *Tekhnologiya karyery: ucheb. posobie [Technology of career: textbook]*. Vladivostok: Izd-vo VGUES [in Russian].
3. Kon, I. S. (1989). *Psikhologiya ranney yunosti [The psychology of early adolescence]*. Moscow: Prosvescheniye [in Russian].
4. Maksimenko, S. D. & Shcherbak, T. D. (1998). *Profesiinne stanovlennia molodoho vchytelia [Professional formation of a young teacher]*. Uzhhorod: Zakarpattia [in Ukrainian].

5. Morgun, V. F. (1989). *Monisticheskaya kontseptsiya mnogomernogo razvitiya lichnosti: Annotirovannyi bibliograficheskiy pokazatel s1984 po 1988 god [Monistic concept of multi-dimensional personality development: annotated bibliographic record from 1984 to 1988 year]*. Poltava [in Russian].

6. Rybalka V. V. (2004). *Psikhologhiia profesiinoho samovyznachennia dlia zdorovykh starshoklasnykiv: Metodichni rekomendatsii [Psychology of professional self-determination for healthy seniors: guidelines]*. Kyiv: IPPPO APN Ukrainy [in Ukrainian].

Н. А. Гончарова

ПРОЕКТИРОВАНИЕ КАРЬЕРЫ КАК ДЕТЕРМИНАНТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В статье акцентировано внимание на проблеме проектирования профессиональной карьеры студентами педагогического вуза. Проанализированы теоретические подходы к психологическим особенностям проектирования в студенческом возрасте. Рассмотрен процесс проектирования как детерминирующий фактор профессиональной подготовки будущего учителя. Обсуждается необходимость психологического и организационного сопровождения карьеры будущих профессионалов.

Ключевые слова: карьера, проектирование карьеры, развитие карьеры, карьерные ориентации, профессиональная подготовка, конкурентоспособность, профессиональное становление, будущие учителя.

N. A. Honcharova

PLANNING CAREER AS DETERMINER OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

The article focuses on the problem of designing professional career of pedagogical university students. The author has come to the conclusion that designing future teachers' professional career is a complex multi-aspect phenomenon which has psychological bases and is characterized by such factors as specific character of professional self-esteem, life-purpose orientations and personal attitude towards oneself. The structure of future teachers' career designing is a complex and multi-aspect formation which is determined by the unity of external (objective) and internal (subjective) factors. A future specialist's living conditions (social, economic, space and other characteristics) belong to objective factors. Internal or subjective factors are the peculiarities of person's career designing (attitude towards profession, understanding its significance). These peculiarities include their psychophysical, psychosocial and cognitive qualities. Thus, the characteristic feature of the content and technology of all the structural units of the processual and content-related model of designing future teachers' career in the process of their training is their orientation at creating the opportunities and conditions for forming and development of career readiness in terms of chosen speciality; at the development of personal and professional competence, which contributes to the career development and realization of career potential, successful employment and promotion at work. But the peculiarities of career designing in the process of future teachers' professional training need to be further investigated and improved taking into account age peculiarities of students' development and the specific character of their work orientation. According to this, the task-oriented system of psychological support of future specialists' training should be developed.

Keywords: career, planning career, career development, career orientations, training, competitiveness, professional becoming, future teachers.

Подано до редакції 09.06.14